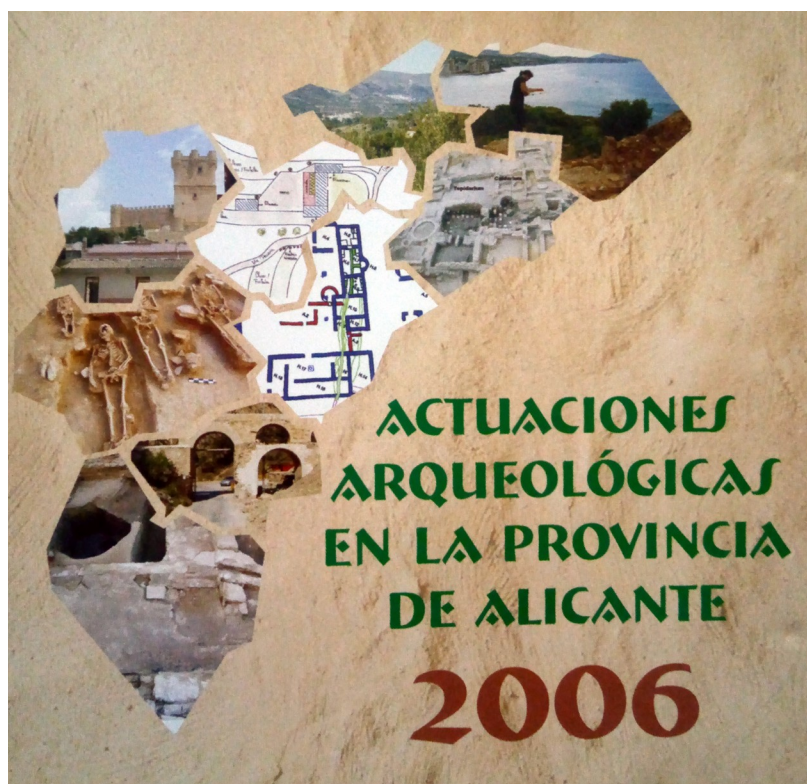

Avinguda Joan Fuster cantonada Sorts de la Mar (Dénia)
Emili Moscardó Sabater

Publicación digital

Actuaciones arqueológicas en la provincia de Alicante. 2006

Editores

Fernando E. Tendero Fernández y Sara Pernas García
Sección de Arqueología del Ilustre Colegio Oficial de Doctores y Licenciados
en Filosofía y Letras y en Ciencias de Alicante

Año de la edición: 2008

Depósito legal: A-1069-2008

ISBN: 978-84-691-6725-0

Nom de la intervenció:	Avinguda Joan Fuster cantonada Sorts de la Mar
Municipi:	Dénia
Comarca:	La Marina Alta
Director:	Emili Moscardó Sabater
Equip tècnic:	—
Autor del article:	Emili Moscardó Sabater
Promotor:	Particular
Autorització:	2006/0437-A
Data de l'actuació:	2006
Coordenades localització:	—
Període cultural:	Islàmic
Material dipositat:	Museu Arqueològic de la Ciutat de Dénia
Tipus d'intervenció:	Excavació arqueològica

DESENVOLUPAMENT DE LA INTERVENCIÓ

Aquesta excavació és la continuació dels treballs arqueològics realitzats en 2004 pel que subscriu, els quals consistiren en l'execució d'una sèrie de rases, mitjançant la prospecció mecànica, que donaren evidències arqueològiques islàmiques, i també la continuació dels treballs arqueològics de Pere J. Roselló Sendra a la zona anomenada com A-3, en la qual aparegueren també restes d'urbanisme del període islàmic. El solar consta de 5067 m² d'extensió, delimitat per carrers en tres dels seus costats, mentre que el costat est es presenta tancat per l'antiga muralla del raval del Fortí.

La zona excavada es vincula, ja a l'època islàmica, a l'urbanisme del raval del Fortí, l'antic raval islàmic de *rabad âmir* de les fonts, situat al sud de la medina, separat d'ella pel Riatxol, actual carrer Patricio Ferrándiz, amb el port islàmic i actual davant, i amb les drassanes al sud d'aquest.

Les fonts literàries parlen d'aquesta zona ja des d'època islàmica, amb les mencions d'al-Idrisi en el segle XII, així com les cròniques cristianes a partir de la conquesta de Dénia l'any 1244. A més a més, la cartografia d'època moderna i contemporània ens ajuda a vore quina era la realitat del solar, una mar de petites hortes, amb el conreu de la pansa en el segle XIX i del taronger fins hui en dia.

Cal vincular la importància d'aquest raval a l'existència del port islàmic, delimitat per les esculleres actuals. Zona portuària que donaria vida i significat a un urbanisme que es vertebraria paral·lel a aquesta, amb una sèrie de carrers longitudinals amb altres transversals que unirien els primers. Prova dels importants contactes marítims de la Dénia islàmica, Daniya, són la presència dels famosos canelobres de bronze procedents de l'àrea d'Egipte i Síria.

Les intervencions arqueològiques efectuades al raval del Fortí han estat, des de l'inici del programa municipal d'excavacions el 1983, nombroses. S'han excavat més de 25.000 m² de superfície urbana, amb la conseqüent documentació arqueològica de l'urbanisme de la medina i del raval associat a ella. La zona de la qual anem a parlar es presenta molt important de cara a l'ampliació del coneixement urbanístic de la Dénia islàmica, doncs apareix part de la trama urbana final del raval per excel·lència de la ciutat, on s'ajunta un urbanisme ben planificat (excavació d'Emili Moscardó) amb un urbanisme sense unes directrius dirigides des d'un poder superior (trama urbana de l'excavació de Pere Roselló).

Els treballs d'excavació en extensió han proporcionat una nova problemàtica arqueològica per a l'estudi de l'època andalusí de la ciutat de Dénia. El raval del Fortí es presenta com un espai on l'urbanisme islàmic es va desenvolupar sense cap mena de trava, en direcció cap al sud, com ocorre hui en dia amb la voràgine urbanística que ens invadeix a marxes forçades. Com si fora una taca d'oli, la seua àrea anava creixent, sent delimitada a l'est per la mar i a l'oest per la marjal del Saladar. És en aquesta progressió cap el sud on s'ha de situar la nostra zona, un espai que va ser transformat per l'acció antròpica, anivellant el terreny, per tal d'erigir un sistema d'illes de cases separades entre elles per vials o carrers.

Aquest sistema d'illes, en origen estarien formades per dues cases, segons ens deixa vore l'evidència arqueològica del nostre solar, per a en una segona fase ampliar les cases amb l'afegiment d'una crugia, així com la divisió d'alguna d'aquestes en dues noves cases.

Quan parlem de dues fases no ens referim a un llarg període de temps, sinó que en el període de d'una o dues generacions es podríem haver succeït les diverses refaccions o reformes de les plantes de les cases. Allò cert és que, en una primera fase, hauria existit un urbanisme de cases amb prou espai intern per a suportar les necessitats d'una família, presentant un sistema de drenatge

d'aigües fecals basat en una latrina que desguassa en un pou mauro (com es va poder vore a la fase A1 i A3 de Pere Roselló; fig. 1), el qual en una segona fase hauria necessitat una ampliació de l'espai privat amb la corresponent erecció de noves crugies afegides a la casa original o en la divisió de la casa en dues noves d'espai reduït però amb les estances necessàries per a fer vida.

Un aspecte important i interessant és el fet que l'urbanisme de les Fases A1 i A3, excavades per Pere Roselló (fig. 1), només presenten la fase de presència de pous d'aigua associats a pous mauros, sense presència del sistema de clavegueram general disposat al llarg d'un carrer, cosa que ens indica que a la segona fase part de l'urbanisme primigeni existent s'hauria abandonat o presentaria encara aquest sistema de drenatge de les d'aigües pluvials i fecals. És a dir, es podria estar parlant d'una coexistència de dos sistemes d'urbanisme, que en origen son el mateix, però que un es presenta evolucionat i l'altre no.

Per a la datació d'aquestes fases es fa necessari l'estudi de la ceràmica apareguda als estrats, un estudi que no deixa d'esser complicat donada la diversitat de produccions i el seu caràcter inèdit dins de la bibliografia local.

Si observem el material ceràmic, provinent de la nostra excavació, per si mateix, podem observar que, a falta d'estudis ceràmics locals més treballats i definits, se'ns fa dificultós la seua adscripció a una primera o segona fase doncs pràcticament estem parlant de materials que són totalment idèntics en ambdues fases. És, però, la seua localització en estrats o dipòsits allò que ens ajuda a bastir una seriació cronològica de les peces en si, no de la tècnica que empen doncs és la mateixa en ambdues fases, així com de l'evolució de l'urbanisme del nostre raval del Fortí.

Així doncs, disposem de diverses fosses i orificis, realitzats sobre l'estrat geològic, les quals es varen farcir amb materials de primera fase per tal d'anivellar el terreny i bastir les noves construccions en un moment indeterminat de finals del segle X - inicis del XI.

Al mateix temps que es realitza aquest anivellament, es basteixen els paraments que defineixen els diversos espais de primera fase, com són les latrines amb els seus mauros. Aquests es varen farcir en la segona fase, amb la prolongació de les antigues clavegueretes de latrina fins a la seua connexió amb el nou sistema de clavegueram dels carrers principals i secundaris. Aquests materials dels mauros, a causa de l'escassa distància temporal de la

seqüència cronològica, els trobem també en la estratigrafia de la segona fase, així com ocorre en els pous.

Els pous són un exemple molt interessant de la problemàtica de la seriació cronològica de les peces ceràmiques, doncs poden haver diverses opcions, com són:

Que un pou siga només de primera fase (i que el procés d'excavació ens ho indique amb certesa). En eixe cas, la ceràmica, sabem que és la més antiga però pot continuar en la segona fase (fig. 4, 1 i 2).

Que un pou siga de segona fase, amb l'anul·lació del de primera fase. En eixe cas, la ceràmica sabem que és més evolucionada cronològicament, però tècnicament és la mateixa.

I, finalment, que el pou de primera fase es continue utilitzant a la segona fase, fet que sol ocórrer en les cases primigènies que evolucionen cap a una densificació del seu espai interior o ampliació de superfície. En aquest cas, dins del farcit, la zona inferior podria estar formada per materials caiguts o amortitzats en els diversos usos del pou durant la primera fase (fig. 4, 3 i 4).

Vinculat amb el pati destaca l'existència de l'omnipresent pis de còdols, el qual de vegades conserva només un nivell, o es difícil apreciar diversos nivells donada la seua morfologia diferent a l'estratigrafia de les estances on les línies de calç o les línies cromàtiques poden ajudar a delimitar divisions estratigràfiques. Unit als patis i pous de segona fase existeixen, en alguns habitatges, les bassetes associades a aquests últims.

Respecte al nivell d'abandonament o enderroc de les cases, el qual pertany a la fi de la segona fase, aquest està representat, entre altres, per les UU. EE. 201, 206, 645, 731, 85, 405, 8, 370 i 73 (fig. 4, 5 i 6).

Finalment, i adscrit a un període no gens clar, donat que s'insereix dins de la zona sud en la qual no es presenten quasi restes arqueològiques, col·locaríem els suposats mauros o fons de sitja convertits en femers.

Respecte al taller de procedència i tècnica de les peces ceràmiques, una vegada analitzada la seua localitzada estratigràfica, podem vore la gran varietat de formes i decoracions. Així doncs, observem la presència abundant de les

característiques safes i safetes, entre les quals hi ha algun exemplar de Mallorca, sent la gran majoria dels tallers local de Daniya. Aquestes presenten una decoració basada en el color verd i manganès sobre fons blanc, amb els típics grups de feixos de línies paral·leles i verticals de manganès o verd sobre blanc a les vores, alternats o no de color, amb decoració central de motius esquemàtics, abstractes, en espiral, cors entrelaçats (fig. 4, 5) fets amb dos cercles concèntrics de manganès els quals presenten l'exterior en blanc i l'interior en verd i negre de manera alternada, triangles, en garlanda, de possibles flors, de possibles cordons de l'eternitat (fig. 4, 1), d'escasses línies de manganès i verd sobre fons blanc i de línies de manganès a mena de rajos solars amb presència alternada del verd, del blanc i del groc.

Gran part de les safes decorades amb la tècnica del verd i manganès sobre fons blanc presenten una decoració basada en l'abarrocamment decoratiu, amb la proliferació de motius geomètrics, major complexitat i tendència al farcit de tot l'espai decorable i, a la vegada, sense la presència dels típics motius de cronologia califal (com motius epigràfics, animals i humans (fig. 4, 4), amb la qual Rosselló Bordoy els data a l'època de les taifes o segle XI.

Dins del grup de les safes i safetes destaca un repertori més petit format per aquelles peces que estan decorades mitjançant la tècnica del manganès sobre melat, amb línies en diagonal com una mena de ramificació des del centre del plat, dibuixos de figures no ben definides, i peces amb vidrat melat sense decoració. No falten exemples que presenten l'interior amb vidrat melat i l'exterior amb decoració de verd i manganès sobre blanc, com una tassetta i un gotet, o redometes amb tant l'interior com l'exterior amb vidrat melat.

Altres safes i safetes disposen de l'interior i exterior amb vidrat verd turquesa, sense més decoració, a excepció d'una peça que disposa d'una decoració a motlle de dues franges o bandes d'angles a l'exterior de la vora.

En el nostre repertori gràfic, disposem d'un únic exemplar de gotet amb la tècnica de la corda seca parcial amb verd i manganès.

Respecte a la ceràmica comuna, aquesta està representada per diverses formes típiques dels tallers de Dénia, com són les tasses, els plats plans o tabacs, el gerrotet d'una ansa, les gerres de dues anses amb decoració de manganès, els gerros amb una ansa i broc amb la tècnica del vidrat verd sobre fons blanc, els gerros amb una ansa i vidrat interior i exterior verd turquesa, els

cànters amb decoració d'òxid de ferro, els llibrells, i els cresols vidrats o no. Quant a la ceràmica de cuina o de foc, disposem del repertori basat en les olles, cassoles, els fogons i les tapadores.

Com a informació interessant, disposem de diverses peces, que per la seua tècnica decorativa, amb acanaladures exteriors i per la pasta groguenca o rosada amb exterior groguenc, ens porten a pensar en produccions importades amb el simple fet de ser part de l'aixovar de la gran quantitat de mariners que vingueren al port islàmic de Dénia. Així doncs, veiem un cànter, una olla i una gerra, sembla que de procedència del sud-est d'Andalusia.

Encara que podem trobar exemplars importats com els anteriors, la tònica dominant en el nostre repertori ceràmic serà la gran diversitat de formes pròpies del taller de Dénia, les quals continuen en els segles XII i XIII.

Aleshores, vistos els anàlisis dels estrats amb la seua ceràmica, podem dir que la zona d'urbanisme que hem exhumat s'enquadraria dins de l'horitzó cronològic de les primeres dècades del segle XI, amb la certificació de les intenses relacions Dénia-Illes Balears, amb l'apogeu comercial i militar del regne de taifa de Dénia, segle en el qual es realitzaria una segona fase o remodelació de l'urbanisme inicial de pous morts o mauros, erigint una xarxa de clavegueres que fixarà definitivament la distribució dels espais perfilats en la fase d'ocupació anterior.

A la part sud de l'excavació, es localitza un dels carrers longitudinals amb cases d'aquesta segona fase a ambdós costats. S'observa la existència de la següent estructura a les cases d'aquest sector: del pati amb presència d'un pou, i de la latrina, surten dues clavegueretes que desguassen al sistema general de clavegueram, al mig del carrer.

Una tercera fase la representarà el bastiment del sistema defensiu basat en la muralla i la barbacana, a la segona meitat del segle XII, cosa que va provocar l'abandonament de la totalitat de l'urbanisme foramurs i la destrucció de part d'aquest per tal de construir el fossat d'aquest. Mentre que una quarta fase, ja cristiana, estaria representada per una remodelació espacial basada en el bastiment d'un mur de gran longitud i amplada (UU. EE. 945, 946 i 1003), aprofitant el material d'enderroc de la muralla-barbacana per tal de bastir-lo, el qual delimitaria una zona de camps o finques ja siga agrícoles o per tal de guardar el ramat.

La creació, evolució i abandonament d'aquesta infraestructura urbana és reflex del control i gran inversió de les autoritats públiques de la taifa, unida a l'auge i potència de la ciutat en el segle XI.

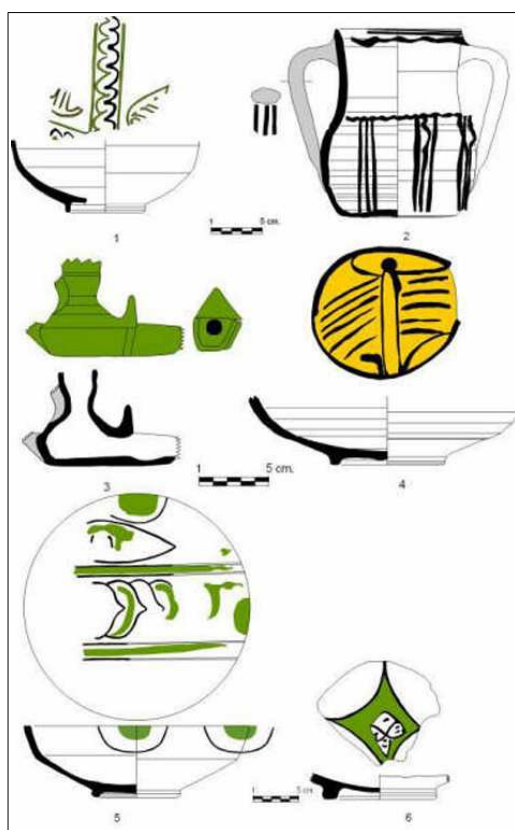
Planta de la Fase I de l'urbanisme islàmic

Planta de la Fase II de l'urbanisme islàmic

Carrer longitudinal i cases de la segona fase

Ceràmiques de la intervenció